S.U.G. College of Education, Vasna, Ahmedabad

Semester-1

EPC-2

Art in Education

શિક્ષણમાં કલા

Dr. Darshana M. Patel

ચિત્રકલા

WELCOME!

Thanks for joining us

ચિત્રકલા:-

- ચિત્રકલા એ મુખ્ય સ્થળલક્ષી દ્રશ્યકલા છે.
- તે આનંદલક્ષી અભિવ્યક્તિ છે.
- તે પ્રતિનિધિતાત્મક, કલ્પનાત્મક અથવા અમૂર્ત છે.
- તે મોટા ભાગે દ્વિપરિમાણીય હોય છે.
- તેમાં પેન્સિલ,પેન ,શાહી ,રંગીન પેન્સિલ અને ચોક જેવાં સાધનો દ્વારા કાગળ ઉપર આકૃતિઓ દોરવામાં આવે છે .
- સૂકા રંગો(Crayons),કોલસો (Charcol),ચોક અને સ્કેચપેનનો ઉપયોગ પણ થાય છે .

ચિત્રકામનો ઐતિહાસિક ફલક :

- ૩૦૦૦ વર્ષ પહેલાના ગુફાચિત્રો
- ચિત્રકલાને માનવજાતિની પ્રથમ લેખિત ભાષા માનવામાં આવે છે.

તેમણે દોરેલાં ચિત્રો દ્વારા તે સમયના

- શિકાર
- ઓજાર
- પ્રાણીઓ
- માનવ –આકૃતિઓ
- શિકાર પદ્ધતિઓ

ઉપરોક્ત જેવી અનેક બાબતો આજે આપણે સમજી શકીએ છીએ .

સૌથી પ્રાચીન ચિત્રાકૃતિઓ

- પ્રાગૈતાહાસિક કાળના ફ્રાન્સમાં લાસ્કા અને સ્પેનમાં અલતમીર ગુફાઓમાંથી મળી આવેલા શૈલચિત્રો.
- આ ચિત્રો શિકારમાં સફળતા મળી હોય તે માટે પ્રયોજાયા હોવાનું જણાય છે.
- ઈજીપ્તની સભ્યતામાં ઈ.સ. પૂર્વે ૩૦૦૦ થી માંડીને ત્રણેક હજાર વર્ષ સુધી ચિત્રકલાના નમૂનાઓ મળે છે.
- તેમાં મૃત અમીર ઉમરાવો અને ફેરો ના જીવનસંસ્મરણોનું વિસ્તૃત ચિત્રણ જોવા મળે છે.
- ૧૪ મી સદીના અંતભાગમાં ગોથિક અને ફ્લેમીશ ચિત્રશૈલી અસ્તિત્વમાં આવી.
- ૨૦ મી સદીના પ્રથમ દસકા દરમિયાન ચિત્રકલાએ યુરોપમાં નાવીન્ય ધારણ કર્યું. તે સમયે પાબ્લો પિકાસો, જ્યોર્જ બાર્ક દ્વારા ચિત્રશૈલીનો એક નવો અધ્યાય લખાયો.

ઇતિહાસ
ભારતમાં ચિત્રકલાનો ઉદ્‌ભવ –

- ભારતમાં સૌપ્રથમ ચિત્રકલા વેદકાલીન સમયમાં જોવા મળે છે.
- મોહેન્જો દડો, લોથલ, દેસલપુર જેવા સ્થળોએ ઈ.સ. પૂર્વે ૩૦૦૦ ના સમયના ચિત્રકલાના નમૂના મળે છે.
- પૂર્વમધ્યકાળમાં બૌદ્ધ અને જૈનધર્મના વિશિષ્ટ તત્વો ચિત્રમાં જોવા મળે છે.
- મુગલકાળમાં આયને અકબરીમાં કલાને લગતાં મંતવ્યો ચિત્રાંકન કરનારા ચિત્રકારોના નામોના ઉલ્લેખ છે.
- ચિત્રકલાના ઇતિહાસની સૌથી ગણનાપાત્ર ઘટના હમ્ઝનામાનું નિર્માણ જેમાં ઇરાન, ઉત્તરપ્રદેશ, ગુજરાત અને કશ્મીરના પચાસથી વધુ ચિત્રકારોએ તૈયાર કરેલા ચિત્રો છે.
- અકબરે ઇતિહાસના સચિત્ર પુસ્તકો તૈયાર કરવાનું કાર્ય હાથ પર ધર્યું હતું.
- તેમાંથી ૧૧૬ લઘુચિત્રો લંડન ખાતેના વિક્ટોરિયા એન્ડ અલ્બર્ટ મ્યુઝિયમ ખાતે સચવાયેલાં છે.
- રાજસ્થાનની ચિત્રકલામાં વૈષ્ણવ સંપ્રદાયનો ઉદ્‌ભવ
- વૈષ્ણવ મંદિરોમાં ભીંતે લટકાવાતા પીંછવાઈ નામે ઓળખાતા ચિત્રોમાં સુંદર દેહકૃતિઓ, રંગોની જોશીલી છટા અને સુંદર વેલબુટ્ટાંની ડિઝાઈન જોવા મળે છે.

ચિત્રકલાની લાક્ષણિકતાઓ :

ચિત્રકલા વિશિષ્ટ લાક્ષણિકતાઓ ધરાવે છે.

તેથી તેનું શૈક્ષણિક મૂલ્ય વધુ છે.

ચિત્રકલાના મુખ્ય તત્વો :

- બિંદુ(Dot)
- રેખા (line)
- આકાર (shape)
- અર્થછાયાઓ (Shades)
- રંગ (colour)

- ચિત્રકલાની મુખ્ય લાક્ષણિકતાઓ નીચે મુજબ છે.

(1) ચિત્રકલામાં રેખાઓ (line) મહત્વની છે .

(2) ચિત્રકલામાં છાયાઓનું (Shades) મહત્વનું સ્થાન છે.

(3) ચિત્રકલામાં આકારો (shape) નું મહત્વ છે .

(4) ચિત્રકલામાં પ્રમાણમાપનું મહત્વ છે.

(5) ચિત્રમાં પ્રકાશ(light) અને ગતિના આયોજનની અસર.

ડિઝાઈનનો આધાર નીચેની બાબત પર રહેલો છે.

- રેખા
- આકાર
- રંગછટા
- રંગદ્રવ્યો
- રચનાકૌશલ્ય

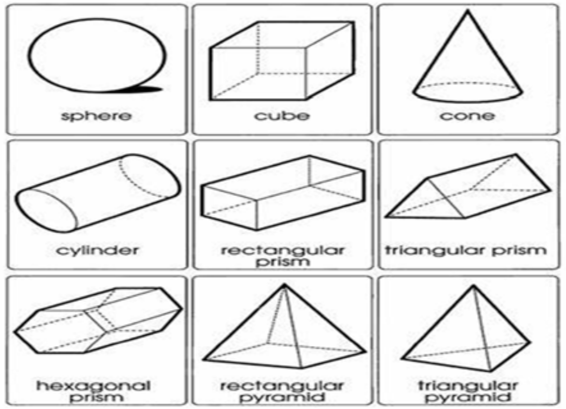

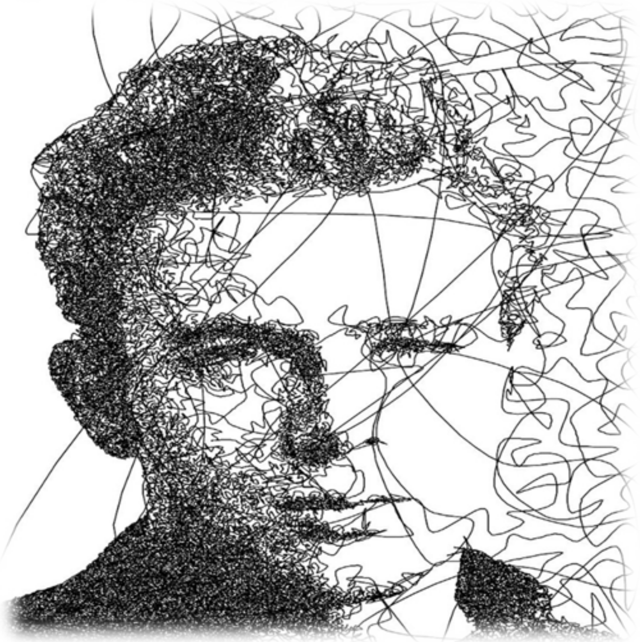

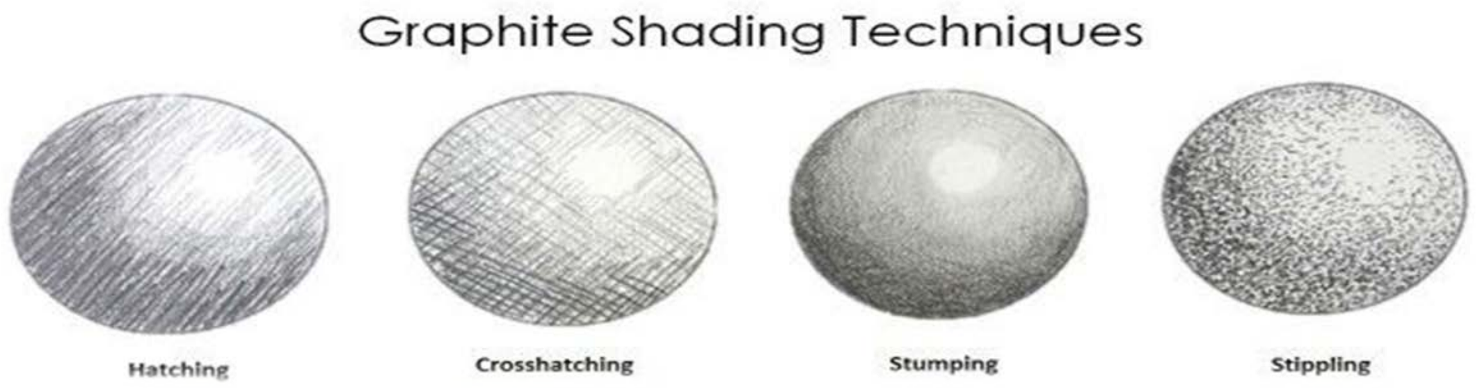
Graphite Shading Techniques
Hatching
Crosshatching
Stumping
Stippling

- બિંદુ
- અર્થછાયાઓ

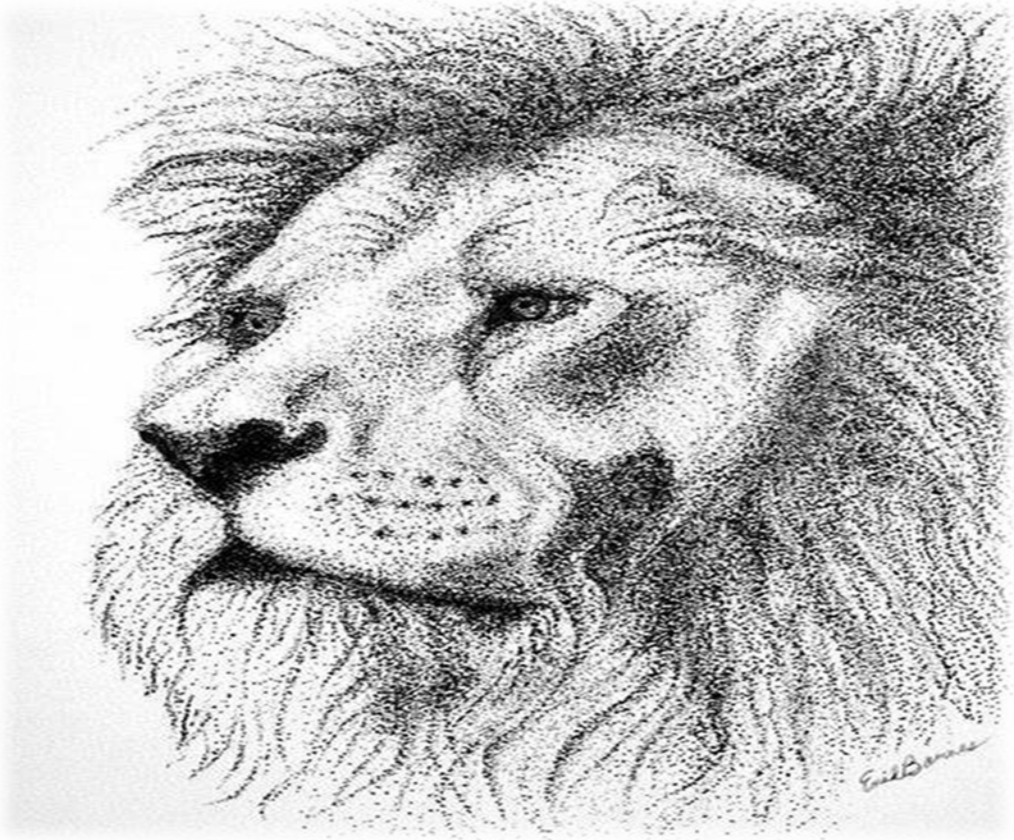

રચનાકૌશલ્ય

આ બાબતનું અગણિત રીતે સંયોજન થઇ શકે છે.

- પ્રસંગલક્ષી
- સુશોભનલક્ષી
- ભક્તિલક્ષી
- અલંકારિક કે અન્ય હેતુને લક્ષતું હોઈ શકે.

ચિત્રકલામાં બહુઆયામી માધ્યમનો ઉપયોગ થાય છે. જેમકે,

- તૈલરંગો
- જળરંગો
- રોગન
- રેતી કે પ્રકાશ આયોજન

Raja Ravi Varma
Painter of Colonial India
Rupika Chawla

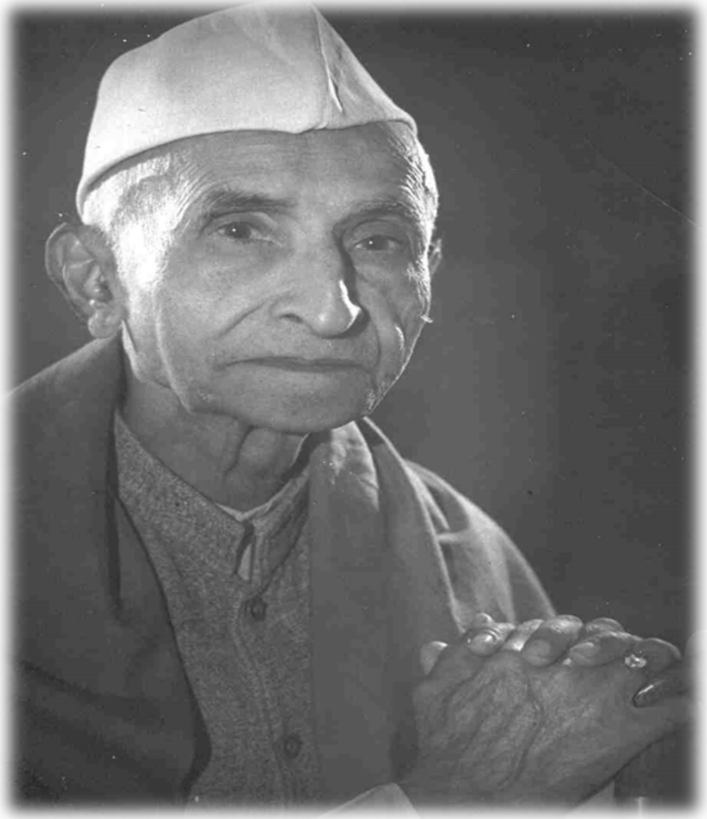

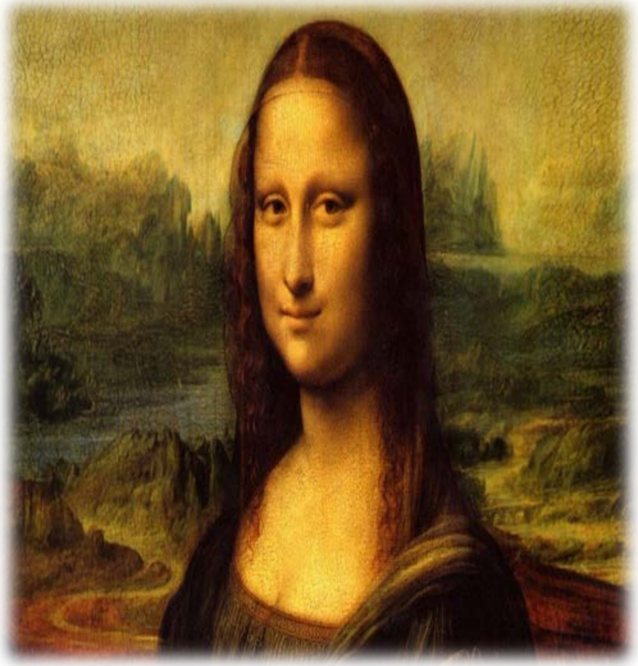

ચિત્રકામની ઉપયોગિતા :

- શિક્ષણમાં ચિત્રકામ અત્યંત ઉપયોગી છે.
- બાળકોને ચિત્રકામ આનંદ આપે છે .
- ચિત્ર અનેક શબ્દોની ગરજ સારે છે.
- બાળકોમાં કૌશલ્ય વિકસિત થાય છે .
- વિદ્યાર્થીઓની કલ્પનાશક્તિ વિકસિત થાય છે.

"Imagination is more important than knowledge."

આલ્બર્ટ આઇન્સ્ટાઇન

THANK YOU!